

Urgentie vergt Innovatie

Stedelijke capaciteit als gemeenschappelijke opgave

Oproep van de Vlaamse centrumsteden

Verkiezingen 2014

Veel volk verwacht in de steden

Volgens de bevolkingsprognoses kent Vlaanderen in 2028 een aangroei van 447.696 inwoners ten opzichte van 2008. Daarvan komen 129.650 inwoners in één van de 13 centrumsteden terecht, 28,9 % van de aangroei komt dus voor rekening van de centrumsteden. De demografische druk is nog aanzienlijk groter als we de stadsregio als referentie nemen. Brussel kent tussen 2008 en 2018 een aangroei van 159.621 inwoners. Die sterke aangroei van de bevolking gaat in de centrumsteden gepaard met 8% meer huishoudens.

De steden kennen enerzijds een sterke vergroening en anderzijds een sterke toename van de vergrijzing (+ 65 – jarigen) en verzilvering (+ 85-jarigen). Daarnaast zorgen ook de buitenlandse migratie, de gezinsverdunding en de toename van nieuw samengestelde gezinnen voor steeds meer druk op de capaciteit van de steden.

Onderstaande cijfers illustreren de urgente en prangende demografische uitdagingen waar de steden voor staan (periode 2008 – 2028).

- De bevolking neemt in een aantal steden met meer dan 10 % toe: Antwerpen (+69.784 of 14,7 %), Hasselt (+8.666 of 12,1 %) en Mechelen (+8.870 of 11,1 %).
- Hasselt (+5.696 of 17,9 %), Roeselare (+3.043 of 12,7 %), Mechelen (+4.290 of 12,5 %), Sint-Niklaas (+3.757 of 12,5 %) Antwerpen (+ 27.63 of 12,2 %), Genk (+ 2.557 of 10,6 %), en Turnhout (+1.892 of 10,5 %) kennen een toename van het aantal huishoudens van meer dan 10 %.
- Het aantal 0 – 2 jarigen neemt voor de periode 2008 tot 2017 in Mechelen (+25,1 %) Gent (+27,5 %) en Antwerpen (+32,2 %) met 1/4 tot 1/3 toe.
- Wat het aantal 2- 4 jarigen betreft zien we voor de periode 2008 tot 2019 eenzelfde tendens: Brussel (24,5 %), Hasselt (+24,9 %), Mechelen (+ 31 %), Gent (+31,5 %) en Antwerpen (38,1 %).
- Die tendens zet zich voor de periode 2008 tot 2024 versterkt door bij de 5 tot 10 jarigen: Mechelen (+29,4 %), Gent (+31,6 %) en Antwerpen (+43,8 %)
- Het aantal 65- plussers neemt voor de periode 2008 tot 2030 over de hele lijn substantieel toe met uitschieters in Roeselare (+42,5 %), Turnhout (+43,2 %), Genk (+53,5 %) en Hasselt (+58,1 %).
- Voor diezelfde periode is de aangroei van 80- plussers nog groter met uitschieters in Hasselt (+78,9 %), Turnhout (+84,6 %) en Genk (+92,2 %).

De demografische druk zorgt voor een kettingreactie op het vlak van mobiliteit, energie, voedsel, wonen, ... De stedelijke systemen staan onder druk. Deze behoeften opvangen en steden tegelijkertijd duurzamer maken vergt transitie en die kunnen de stadsbesturen niet alleen aan. Alle overheden, kennisinstellingen, het middenveld, bewoners en bedrijven zullen hier moeten aan meewerken. Transitie van de steden vergt ook een transitie in de bestuurlijke manier waarop we tot nu toe de stedelijke problematieken aanpakten. Urgentie vergt innovatie.

We zullen meer moeten doen met dezelfde ruimte

Meer inwoners betekent meer woningen, meer scholen, winkels, zorgcentra, sport- en cultuurvoorzieningen, publieke ruimte, groen... 'Verdichten om te verdichten' dreigt echter de leefbaarheid van de stad onder druk te zetten. Net daarin hebben we de voorbije tien jaar zwaar geïnvesteerd. Slim verdichten is nodig en dat vereist:

- Infrastructuur niet meer sector per sector bekijken maar programma's maken die infrastructuurbehoeften verweven, die steunen op het delen van voorzieningen
- Infrastructuur aanpasbaar maken om foutenmarges in prognoses en om evoluerende behoeften te kunnen opvangen. Voorzieningen waar nu grote nood aan is, kunnen dan binnen 10 jaar voor andere groepen worden ingezet (piek voor 0-2 jarigen in 2017, voor 2-4 jarigen 2019 en voor 5-10 jarigen 2024)
- Het toepassen van verschillende ruimtelijke strategieën zoals stapelen, combineren en delen van voorzieningen, het aanpassen, hergebruik of tijdelijk gebruik van gebouwen en gronden die wachten op een definitieve aanwending, herverkaveling van gronden
- Een gemeentegrensoverschrijdende benadering die steunt op samenwerking tussen de steden en omliggende gemeenten
- Voldoende ruimte voor integratie van publieke ruimte, groen, watersysteem en voedselproductie in het stedelijk landschap. Klimaatverandering en hernieuwbare energiebronnen zullen immers een nieuwe omgang vragen met het stedelijk landschap
- Meer inzetten op kennis over de 'niet- inzetbare gebouwen en gronden' of leegstand. Vrije ruimte is schaars; heel wat leegstaande gebouwen en terreinen wachten (soms tevergeefs) op een nieuwe gebruiker en zijn dus vandaag niet inzetbaar. Die leegstand situeert zich binnen verschillende sectoren: de leegstroom van de kerken en ander onroerend cultureel erfgoed, vrijkomende terreinen van het leger, ziekenhuiscomplexen, grote industriële complexen, verlaten of onderbezette bedrijventerreinen, de hoge leegstand in kantoorpanden, brownfields, leegstand boven winkels,... Over de feitelijke aard en omvang van leegstand en herbestemming bestaat alleen gefragmenteerde kennis binnen sectoren.

Een andere overheidssturing nodig

De problemen en vraagstukken die met de problematiek van capaciteit te maken hebben zijn complex. Veel partijen, publieke en private, zijn daarbij betrokken en die hebben allemaal bepaalde zienswijzen en belangen. Velen zijn wel betrokken maar niemand kan het alleen en al zeker de stadsbesturen niet. Budgetten, bevoegdheden, kennis zitten verspreid. We moeten in de komende jaren meer werk maken van het doen samenwerken van al deze actoren in netwerken. Daar zit de noodzakelijke innovatie. Er is daarom nood aan:

- samenwerking en coalitievorming met kennisinstellingen, bedrijfswereld, middenveld en burgers
- samenwerking over bestuursniveaus heen
- multidisciplinaire aanpak en samenwerking over sectoren heen
- een aanpak op de juiste schaal om de noodzakelijke kritische massa te genereren. Voor sommige aspecten wijkgericht, voor andere op stadsniveau, voor nog andere op stadsregionaal niveau.

De aanpak die we nodig hebben staat haaks op de huidige versnippering van de Vlaamse overheid. Elke sector (met departement en agentschappen) werkt in een eigen koker. Die

verkokering moet absoluut worden doorbroken. Ook de stadsbesturen zelf moeten daar intern nog meer werk van maken.

De Vlaamse centrumsteden vragen daarom dat:

- de Vlaamse overheid optreedt als een kaderstellende overheid, gekenmerkt door standvastige aanpak op de langere termijn, voldoende soepelheid op de korte termijn en gericht op oplossingen in plaats van op regels
- de Vlaamse overheid combineerbaarheid, aanpasbaarheid en multi-inzetbaarheid van infrastructuur aanmoedigt. Steden zijn nu aan handen en voeten gebonden door bovenlokale (subsidie)regelgevingen die te sectoraal en vooral te detaillistisch zijn om dat mogelijk te maken. Het invoeren van een catch all-bepaling in de Vlaamse regelgeving is voor de steden de oplossing op korte termijn
- de Vlaamse overheid reglementen, criteria en procedures op hoofdlijnen formuleert met kortere doorlooptijden zodat voorzieningen de behoeften kunnen volgen en tijdig beschikbaar zijn. Dit geldt voor verschillende domeinen: kinderopvang, onderwijs, woonzorg, sociale huisvesting,... De lange doorlooptijden en vooral de vertragingen ten gevolge van die overgedetailleerde voorschriften leiden nu tot een toename van de kostprijs van projecten (geschat op 20 à 25 %). Het moet sneller en we moeten zoeken naar soepele financieringsmodellen
- de Vlaamse overheid stedelijk beleid ontwikkelt op de juiste schaal. Waar nodig en nuttig vergt dat een stadsregionale aanpak. Het besef groeit dat een aantal stedelijke uitdagingen een antwoord vergen binnen het verband van de stad en zijn buurgemeenten (stadsregio). De kwalitatieve verdichting in de stadsranden is daarvan een voorbeeld. Stadsregionale projecten vragen zeker een samenspel van meerdere bestuurlijke niveaus en een meer procesmatige benadering. De Vlaamse overheid zou moeten inzetten op het management van deze processen, op degelijke kaders voor onderhandelingen en op performante en snelle uitvoering
- de Vlaamse overheid stedelijke thema's aanpakt door middel van de ontwikkeling van programma's (voor regionale mobiliteit, klimaatneutraliteit, capaciteitsvraagstukken rond kinderopvang en onderwijs, afval, energie-efficiëntie,...) met een gedeelde agenda. Deze thema's laten zich niet opsluiten in administratief afgebakende klassieke sectoren, ze zetten in op breed partnerschap van lokale actoren (stadsbesturen, middenveld en ondernemingen) en Vlaamse actoren. Pilootprojecten voor stadsprogramma's kunnen inspirerend werken voor deze nieuwe overheidssturing-in-netwerken. Ze kunnen vernieuwend zijn op het vlak van inhoud én op het vlak van de organisatie van deze processen. Ze steunen op een gedeeld gemeenschappelijk belang en op een gedeelde agenda. Ze werken op maat van de stedelijke problematieken en verlopen op maat van de processen van samenwerking.